

УДК 316. 28

Мирослава Чучупака

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОСІЙСЬКОМУ ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ (2004-2009 рр.)

У статті розглядаються проблеми української ідентичності з точки зору російської преси. Аналізується медійний дискурс вибраних видань 2004-2009 років та виокремлюються проблеми національної ідентичності, яким приділяється увага зарубіжного медіа-простору.

Ключові слова: національна ідентичність, медійний дискурс, патології ідентичності, націоналізм, історичний міф.

Chuchupaka M. Problems of Ukrainian identity in the Russian newspaper discourse (2004-2009)

The article is dedicated to the problem of Ukrainian identity in terms of the Russian press. The author analyzes the media discourse of selected publications of 2004-2009 years and identifies problems of the national identity, to whom attention is given to foreign media space.

Key words: national identity, media discourse, pathology of identity, nationalism, historical myth.

Чучупака М. Проблемы украинской идентичности в русском газетном дискурсе (2004-2009 гг.)

В статье рассматриваются проблемы украинской идентичности с точки зрения русской прессы. Анализируется медийный дискурс отдельных газет 2004-2009 годов и выделяются проблемы национальной идентичности, на которые обращает внимание зарубежное медиа-пространство.

Ключевые слова: национальная идентичность, медийный дискурс, патологии идентичности, национализм, исторический миф.

Засоби масової інформації (ЗМІ) є невід’ємним елементом сьогоденного суспільства. Ця, так «звана четверта гілка влади» грає велику роль у формуванні громадської політичної свідомості, є важливим потенційним засобом маніпулювання громадським настроєм. Епоха «медіакратії» – влади ЗМІ відображає, інтерпретує дійсність, і конструює її згідно зі своїми поглядами та правилами. Питання ідентич-

ності є одним із ключових для суспільства, тому ЗМІ, зокрема, преса, не оминає його увагою. У статті розглядається висвітлення проблем української ідентичності російською пресою. Мета дослідження – з'ясувати, які проблеми української ідентичності визначаються зарубіжним медіа-простором. Методом суцільної вибірки з видань „Русский Newsweek”, „Газета”, „Московский Комсомолец” за 2004–2009 роки було відібрано статті необхідної проблематики та здійснено їх контент-аналіз. Вибраний часовий період зумовлений суспільно-політичними змінами в Україні, які підвищили інтерес чужого інформаційного простору до явища української ідентичності.

Представлення подій і процесів у «своєї» країні посідає в медійному дискурсі (принаймні в його інформаційно-освітній частині) більше місця, ніж усіх інших, тому зрозуміло, що українські проблеми ідентичності висвітлені в російській пресі неповністю, проте аналіз поданого матеріалу дозволить визначити, на чому саме акцентується увага російських читачів.

Загалом, на думку Андрія Окари, голови Центру східноєвропейських досліджень, існує два варіанти української ідентичності: „Украина как Малороссия и Украина как Антироссия. Первый вариант поддерживает Виктор Янукович. Украина – окраина великой Российской империи/СССР, ее лояльный „младший брат”. Антироссийскую доктрину активнее других развивает Виктор Ющенко и его единомышленники. Эта концепция выглядит примерно так: Украина – форпост Запада на Востоке, а Россия вот уже 350 с лишним лет (а то и тысячу) ее прижимает. В многовековой борьбе против российского гегемонизма и заключается украинская национальная идея в интерпретации Ющенко” [4, 22. 06. 09]. Саме остання версія ідентичності, з точки зору автора, є домінуючою і майже офіційною. Оскільки в Україні значна частина суспільства є російськомовною, то, відповідно, з'являється привід для непорозумінь між громадянами однієї країни, що творить метафоричне бачення української нації і держави, як „большой семьи”, яка складається з різних національностей, і в якій не можуть визначитися, „кто из их членов „родной”, а кто „пасынок” [1, 29. 11. 2005]. Одна із основних проблем України полягає в тому, що вона „занимает особое место в русском самосознании. Это колыбель русской цивилизации и необходимый элемент собственной национальной идентичности России как великой державы”. [3, 23. 04. 2009] Ставиться під сумнів її статус як повноцінного суб'єкта політичного світу. Україна – це „трофей в геополитической борьбе между Россией и Западом”, „не субъект, а объект международной политики” [1, 23. 03. 06]. І позаяк виборча

кампанія 2004 року часто описувалася як „битва русских и западных интересов”, то це означало „неверие в собственно украинскую политическую идентичность” [1, 22. 11. 2004]. Окрім того, наголошується на „внутреннем идейном расколе Украины, население которой в целом делать выбор „или Россия, или Европа” явно не готово” [1, 23. 03. 06]. Внутрішні суспільні проблеми та сумнівний статус повноцінної в політичному розумінні держави відводять їй роль „внешнего буфера Европы” [1, 10. 03. 2009]. Небезпека криється у подвійному впливі двох великих сусідів, ЄС та Росії, які найближчим часом знаходяться в динамічній рівновазі, відповідно „правлящим элитам... придется выстраивать как свою политику, так и усилия по формированию идентичности с учетом этой ситуации, которая может затянуться надолго, поскольку ни у ЕС, ни у России в обозримой перспективе не будет ни сил, ни средств интегрировать страны” [1, 10. 03. 2009].

Наступною проблемою, з погляду російської преси, є український націоналізм, який використовується „как основа новой идентичности государств, возникших на руинах соцлагеря” [1, 29. 11. 2005]. Польська дослідниця патологій ідентичності Марія Бобровницька відносить націоналізм до негативних явищ слов'янських адаптаційних стратегій у посткомуністичному світі, він є ознакою «низького рівня освіти суспільства і навіть примітивізму» [5, с. 250]. Більше того, „націоналізм просто вигідний: як втеча до колективу забезпечує відчуття національної ідентичності, одночасно звільняючи від індивідуальної розумової праці й відповідальності” [7, с. 58]. Прогнози подальшої долі націоналістичних ідеологій сходяться на думці про їхнє поступове згасання. Російська преса наголошує на їх існуванні в країнах ЄС, зокрема, через нерівномірність географічного розподілу капіталу і позбавлення національних урядів європейських країн багатьох інструментів впливу на цей процес. Однак український націоналізм відрізняється тим, що „в Западной и Центральной Европе националисты бегут от Брюсселя, в постсоветских странах они, напротив, бегут к нему” [1, 29. 11. 2005]. Тому явище українського націоналізму не сприймається не лише російськими, але й європейськими колами. Зазначається також, що „национализм использовался творцами «цветных революций» для решения собственных внутри и внешнеполитических задач”, що підсилює його негативний образ, оскільки „нередко он подогревался искусственно, приобретая карикатурно-истерический оттенок” [1, 29. 11. 2005].

З проблемою націоналізму співзвучна і проблема створення власних історичних підвалин ідентичності. На думку старшого наукового

працівника Інституту загальної історії РАН Юрія Нікіфорова, „историческое мифотворчество на Украине побило все рекорды: представленная в учебниках «история» является фантастической историей фантастической страны, никогда не существовавшей в реальности” [1, 02. 09. 2008]. Зокрема, нова історія „запрограммована на русофобию”, тому що автори підручників намагаються „отделить историю Украины и украинцев от истории России”, внаслідок чого „древнерусское государство – Киевская Русь – оказывается достоянием исключительно современной Украины”. Для українських підручників характерні „дремучий примордиализм, утверждающий существование украинского этноса с незапамятных времен”, а також маніпуляції з історичною хронологією. Однею з причин такого критичного підходу до навчальної літератури є, певно, те, що „Москва предстаёт как безличная, исключительно враждебная «украинцам» сила” [1, 02. 09. 2008]. Національна традиція, як і її похідна, ідентичність, пов’язані з історією народу, котра формує умови національного буття, політичні й культурні вподобання, фобії суспільства, а також систему його цінностей. Оскільки Росія ототожнюється з колишньою метрополією, то зрозуміло, що подальше описання історії відбуватиметься не на її користь. Як зазначав Е. Ренан у своїй дефініції нації (кожної!): „Нация – це суспільство, об’єднане спільним хибним переконанням щодо власного початку і спільною відразою до сусідів” [6, с. 27]

Таким чином, проблеми української ідентичності, з точки зору російської преси, полягають на проблематичності визначення місця країни з точки зору міжнародних відносин (об’єкт, а не суб’єкт політики), складній ситуації у самому суспільстві, його зовнішньополітичній невизначеності, а також на втілюванні деяких негативних методів (націоналізм, створення власних історичних міфів) формування власної ідентичності.

Література:

1. „Газета”. – 2004–2009.
2. Кулик В. Медіє та ідентичність// ResPublica. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publica.pl/teksty/media-i-tozsamosc/ua/> (26. 05. 2010)
3. „Московский комсомолец”. – 2004–2009.
4. „Русский Newsweek”. – 2004–2009.
5. Bobrownicka M., *Patologie tożsamości narodowej w postkomunistycznych krajach słowiańskich*, Kraków, 2006.
6. Davies N., *Boże igrzysko*, t. II, Warszawa 1991.
7. Jedlicki J., *Nacjonalizm, patriotyzm i inicjacja kulturowa*, „Znak” 1997, nr. 3.